

Małgorzata Synowiec-Pilat, *Przekonania i wiedza dotyczące chorób nowotworowych a uczestnictwo w onkologicznych badaniach profilaktycznych. Studium socjologiczne*, Uniwersytet Medyczny im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Wrocław 2020, ss. 564; ISBN 978-83-7055-626-6

Dla teoretycznych oraz empirycznych rozważań, podjętych w monografii kluczowa jest problematyka przekonań zdrowotnych, jako wytworu kultury danej społeczności, rozpatrywana w perspektywie rzeczywistości potocznej oraz naukowej. Przekonania zdrowotne oraz wiedza na temat nowotworów analizowane były jako istotne elementy świadomości społecznej, jak również ukazane zostały na tle procesu socjalizacji, z uwzględnieniem tak ważnej zmiennej, jak „rodzina historia raka”, ale także w ramach dyskursu dotyczącego nierówności społecznych oraz „rakofobii”. Istota zasadności badania przekonań zdrowotnych na temat chorób nowotworowych sprowadza się do konstatacji, że są one ważnym predyktorem zachowań zdrowotnych, co zauważone zostało w wielu wcześniejszych badaniach socjologicznych. Przekonania na temat „raka” tworzą bowiem szczególny rodzaj orientacji zdrowotnej, manifestującej się właśnie w określonych zachowaniach. Mogą one motywować lub demotywować jednostki do działania, do poddawania się regularnym badaniom profilaktycznym, do szybkiego interweniowania w przypadku zaobserwowania niepokojących objawów chorobowych oraz do szybkiego kontaktu ze specjalistami.

Prezentowana w niniejszej pracy problematyka przekonań zdrowotnych dotyczących nowotworów jest w naszym kraju bardzo rzadko podejmowana. Brakuje także całościowego spojrzenia na problematykę przekonań zdrowotnych dotyczących nowotworów, ujmującego to zagadnienie wielowymiarowo, w jak najszerszym kontekście społecznym, ukazującego jednocześnie nasilenie tychże przekonań oraz poziom wiedzy potocznej na temat „raka”, ich społeczno-demograficzne, społeczno-strukturalne i społeczno-kulturowe uwarunkowania oraz wpływ na uczestnictwo respondentów w onkologicznych badaniach profilaktycznych. Wiedza na ten temat wydaje się natomiast mieć nie tylko znaczenie poznawcze, ale przede wszystkim potencjał implementacyjny w działaniach na rzecz walki z nowotworami. Próbą zapełnienia tej poznawczej luki są prezentowane w niniejszej pracy wyniki badań, prowadzonych w dwóch punktach czasowych na przestrzeni 6. lat (2012 r., n=910 / 2018 r., n=898) wśród dorosłych, zdrowych (bez diagnozy nowotworowej) mieszkańców Wrocławia.

Za istotne osiągnięcie naukowe prezentowanych w książce badań można uznać skonstruowanie na podstawie analizy czynnikowej oraz potwierdzenie w dwóch etapach badania (2012/2018 r.) rzetelności metodologicznej i merytorycznej 5. skal do pomiaru przekonań osób zdrowych na temat chorób nowotworowych. Wyróżnione skale dotyczyły: 1) funkcjonowania chorych na nowotwór; 2) poziomu otwartości społeczeństwa na komunikację z chorymi na nowotwory; 3) leczenia i etiologii nowotworów; 4) oceny jakości i dostępności do onkologicznych usług medycznych oraz 5) wiedzy potocznej na temat nowotworów (etiologii chorób nowotworowych, onkologicznych badań profilaktycznych, najczęstszych objawów „raka”, metod leczenia nowotworów).

Dużym walorem prezentowanych badań jest również to, że zostały one zrealizowane w dwóch punktach czasowych na przestrzeni 6. lat (2012 r. / 2018 r.). W pracy przedstawiona została

zatem porównawcza analiza danych, co pozwoliło na uchwycenie różnic i zmian, które zaszły w tej perspektywie czasowej w poziomie przekonań zdrowotnych i wiedzy na temat nowotworów oraz subiektywnym stopniu zagrożenia chorobą nowotworową, a także uczestnictwie w onkologicznych badaniach profilaktycznych, ale także prawidłowości, czy tendencji, które pomimo upływu lat pozostały bez większych zmian.

Zasadniczym celem badania było ukazanie jak najbardziej uporządkowanego zbioru przekonań, dotyczących różnorodnych kwestii związanych z chorobami nowotworowymi. Potwierdzono istnienie w badanej populacji wysokiego poziomu przekonań fatalistycznych na temat chorób nowotworowych w 4. analizowanych wymiarach. Dodatkowo, wyniki ukazały niski poziom wiedzy potocznej dotyczącej takich zagadnień, jak etiologia, najczęstsze objawy, profilaktyka i metody leczenia chorób nowotworowych, przy jednoczesnym wysokim poczuciu zagrożenia „rakiem” („rakofobii”). Co więcej, potwierdzono zależność przekonań zdrowotnych dotyczących chorób nowotworowych od zarówno zmiennych społeczno-demograficznych (wieku, płci, stanu cywilnego), społeczno-strukturalnych (wykształcenia oraz statusu ekonomicznego), jak i społeczno-kulturowych („rodzinnej historii raka” oraz poziomu lęku przed tą chorobą). Bardzo istotnym wynikiem było również potwierdzenie wpływu przekonań zdrowotnych oraz poziomu wiedzy na temat chorób nowotworowych, a także poziomu lęku przed „rakiem” i „rodzinnej historii raka” na uczestnictwo przez respondentów w onkologicznych badaniach profilaktycznych.

Za szczególnie nowatorski wynik, oprócz uzyskania spójnego i wielowymiarowego obrazu przekonań na temat „raka”, uznać należy potwierdzenie istnienia wzajemnych zależności pomiędzy analizowanymi przekonaniami fatalistycznymi, oznaczające *de facto* wzajemne wzmacnianie się w świadomości laików poziomu fatalizmu nowotworowego w różnych jego wymiarach. Zjawisko to określone zostało mianem tzw. „spirali fatalizmu nowotworowego”.

Poznanie oraz głębsza analiza społeczno-demograficznych, społeczno-strukturalnych oraz społeczno-kulturowych uwarunkowań poszczególnych wymiarów przekonań zdrowotnych oraz wiedzy potocznej dotyczących chorób nowotworowych, a także ich wpływu na uczestnictwo w badaniach profilaktycznych, jest nie tylko bardzo ciekawym poznawczo zagadnieniem socjologicznym, ale przede wszystkim posiada potencjał aplikacyjny. Warto podkreślić, że zmienne warunkujące przekonania fatalistyczne oraz poziom wiedzy na temat chorób nowotworowych wyznaczają kierunek przyszłych zachowań zdrowotnych (aktywność/bierność na rzecz zdrowia), w tym, co potwierdzono w niniejszym badaniu, warunkują uczestnictwo w onkologicznych badaniach profilaktycznych. Przekonania fatalistyczne implikują bierność w zachowaniach prewencyjnych jednostek, przyczyniając się tym samym do wyższej zachorowalności i śmiertelności. Wnioski płynące z badania mogą zostać zastosowane w tworzeniu i realizacji programów i kampanii poświęconych pozytywnej modyfikacji behawioralnych czynników ryzyka chorób nowotworowych zarówno wśród wrocławian, jak i w innych społecznościach. Badanie przekonań zdrowotnych dotyczących nowotworów oraz wykorzystanie wyników tychże badań w praktyce życia społecznego wymaga oczywiście stałego doskonalenia narzędzi badawczych oraz wypracowywania skutecznych mechanizmów tworzenia i wdrażania programów służących zdrowiu poszczególnych grup społecznych. Dogłębne poznanie przekonań zwykłych ludzi odnośnie

problematyki onkologicznej i ich wpływu na zachowania i postawy zdrowotne jawi się jednak jako obiecująca droga do wypracowania skuteczniejszych strategii walki z nowotworami.

Uzyskane wyniki badania porównawczego mogą być zastosowane jako praktyczne wskazówki dla decydentów zajmujących się onkologiczną polityką zdrowotną, przedstawicieli zdrowia publicznego oraz instytucji publicznych zajmujących się zdrowiem i walką z chorobami nowotworowymi, na szczeblu państwowym i samorządowym, a także dla działających lokalnie i oddolnie promotorów zdrowia.

Potwierdzenie tak szerokiego wpływu przekonań fatalistycznych i niskiej wiedzy na temat nowotworów oraz wysokiego poziomu lęku przed „rakiem” na uczestnictwo w onkologicznych badaniach profilaktycznych, stwarza niewątpliwie nową perspektywę refleksji nad promocją zdrowia w przypadku chorób nowotworowych oraz możliwość zastosowania tego rodzaju analiz socjologicznych w celu zwiększenia skuteczności już podejmowanych oraz projektowanych strategii antynowotworowych.